

Anetta Gajda

Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0001-7097-2348>

Premie internetowe w świetle genologii lingwistycznej

Streszczenie. Przysłowia jako tradycyjne formy folkloru od starożytności były formami podatnymi na przetwarzanie. Współczesne warianty paremii często jednak odbiegają od ich literalnego znaczenia, stając się narzędziem dyskursu publicznego i elementem subkultury, posługującej się kategorią kontrmówienia. W artykule autorka poddaje analizie teksty memów paremicznych, które w warstwie werbalnej odwołują się do tradycyjnych polskich przysłów. Celem badawczym jest sprawdzenie, czy specyficzne dla tej formy gatunkowej cechy kanoniczne zostały zachowane we współczesnych paremiach internetowych i czy spełniają one podobne funkcje. Analiza skupia się na kilku cechach prototypowych: w płaszczyźnie strukturalnej – na rozmiarach paremii, poznawczej – na metaforze, pragmatycznej – na modelach definicyjnych, stylistycznej – na rymach. Badania prowadzą do wniosku, iż funkcjonujące w sieci przysłowia, w swej specyficznej, polimodalnej formie przekazu (zawierającej warstwę ikoniczną oraz werbalną) często posiadają zmodyfikowaną strukturę, zachowując jednak poetykę i stylistykę typową dla form tradycyjnych. Często także pełnią nowe funkcje, ukazując dyskursywny obraz świata współczesnego.

Słowa kluczowe: przysłowia, wariant tekstu, memy internetowe, gatunek internetowy, folklor internetowy

Internet proverbs from the perspective of linguistic genology

Summary. Proverbs as traditional forms of folklore have been forms susceptible to processing since antiquity. Modern variants of proverbs, however, often deviate from their literal meaning, becoming a tool of public discourse and an element of the subculture that uses it as a category of counterspeech. In the article, the author analyses the texts of memes with proverbs, which genetically referring to traditional Polish proverbs. The aim of the research is to check whether the canonical features specific to this species form have been preserved in modern Internet proverbs and whether they meet similar functions. The analysis focuses on several prototypical features: in the structural plane – on maxim sizes, cognitive – on metaphor, pragmatic – on definitional models, stylistic – in rhymes. Research leads to the conclusion that proverbs functioning in the network in a specific, polymodal form of transmission (containing

the iconic and verbal layers) have a new structure but retain traditional poetics and style. Moreover, they perform new functions, showing a discursive worldview.

Keywords: proverbs, prototypical text, text variant, Internet memes, Internet genre, Internet folklore

1. Memy paremiczne jako nowy gatunek e-folkloru

Utrwalane w pamięci społecznej przysłowia, będące jedną z form gatunkowych folkloru oralnego, współcześnie funkcjonują nie tylko w literaturze, prasie, graffiti, obrazkach satyrycznych czy reklamie, ale także w przestrzeni wirtualnej, która – jak zauważa Grzegorz Szpila (2016: 42) – „stała się kreatorem nowych funkcji dla tradycyjnych gatunków form folkloru, potencjalnym generatorem nowych kontekstów, wreszcie źródłem nowych gatunków i nowego języka meta-folklorystycznego”.

Kanoniczne formy przysłów, kodowane w pamięci użytkowników określonej wspólnoty kulturowej jako jednostki frazeologiczne (por. Wasiuta 2015: 198), odnajdziemy w internetowych zbiorach przysłów, aforyzmów, skrzydlatych słów itd., (takich jak repozytoria sieciowe oraz elektroniczne bazy prowerbiów, będące odpowiednikami tradycyjnych leksykonów papierowych), a także na tzw. stronach tematycznych (zawierających przysłowia o życiu, miłości, pieniądzu, porach roku itd.)¹.

Jak zauważa Anna Pajdzińska (1988: 341–342) współcześnie paremie rzadko jednak występują w formie nieprzekształconej, stanowiąc dla kultury czasów obecnych punkt wyjścia do polemiki z ich treścią, funkcją pragmatyczną, wreszcie do całkiem nowych konstrukcji artystycznych, które tekstologia określa jako: derywaty, warianty, transformacje². W cyberprzestrzeni istnieją więc liczne strony internetowe rejestrujące wyłącznie modyfikacje paremii, które – jako

¹ Przykłady tematycznych stron internetowych: <https://www.rymy.eu/przyslowia/o-porach-roku> (dostęp: 06.03.2023), <https://aforyzmy-cytaty.pl/sentencje/o-kobietach.html> (dostęp: 06.03.2023), <https://aforyzmy-cytaty.pl/sentencje/o-pieniadzach.html> (dostęp: 06.03.2023), <https://www.rymy.eu/przyslowia/o-milosci> (dostęp: 06.03.2023) itd.

² We wstępie do *Słownika przysłów. Przystawnika* Katarzyna Kłosińska (2011: 12) pisze: „Wiele przysłów ze względu na długi żywot w języku i kulturze, występuje w różnych odmianach, które nazywa się apokopami lub też wariantami tego samego przysłowia. Aby dwa zdania uznać za różne warianty tego samego przysłowia, nie zaś dwa różne przysłowia, różnice między nimi muszą być nieznaczne, a oba zdania muszą wyrażać tę samą treść, i to za pomocą takiego samego obrazu metaforycznego. Ponieważ jednak w literaturze przedmiotu wymiennie stosowane są terminy wersja oraz wariant Sebastian Wasiuta proponuje, by pojęcie wersja stosować w znaczeniu jednego z kilku możliwych sposobów wykonania, innojęzyczne odpowiedniki frazy, wersje są wobec siebie homologiczne, zaś wariant jako formę będącą znaczną modyfikacją przysłowia. Zgodnie z sugestią Sebastiana Wasiuty (2005: 209) odróżniam pojęcie wersji w znaczeniu jednego z kilku możliwych sposobów wykonania, rozumienia, realizacji czegoś (por. USJP, 4/385–386) od wariantu jako modyfikacji (por. USJP, 4/349). Pojęć tych nie uznaję zatem za synonimy.

przeróbki wyrażen już istniejących – zyskały liczne nazwy, takie jak: *nowe przysłowia polskie*, *antyprzysłowia*, *quasi-przysłowia*, *pseudoprzysłowia*, *nibyprzysłowia*, *neo-przysłowia*. Można zatem powiedzieć, iż gatunek ten otrzymał niejako „nowe życie” (por. Buttler 1989), przy czym najchętniej sięgają po niego twórcy tzw. memów internetowych, które z perspektywy genologicznej są postrzegane jako jeden z gatunków medialnych (Wilk 2020: 344). Według definicji Wiktora Kołowieckiego (2012) mem internetowy to: „zdigitalizowana jednostka informacji (tekst, obraz, film, dźwięk) rozpowszechniona drogą internetową, która zostaje skopionowana, przetworzona i w tej przetworzonej formie opublikowana w internecie, przy czym może ona należeć do jednego systemu znakowego: ikonycznego lub werbalnego, albo do obu systemów jednocześnie”³. Parafrazując słowa Haliny Kudlińskiej (2014: 111–112) można powiedzieć, iż ten specyficzny dla cyberprzestrzeni gatunek dyskursu internetowego preferuje zatem inne niż dotychczas stosowane techniki tworzenia, odbioru i rozumienia przekazu. Memy paremiczne posiadają jasno określoną strukturę i chociaż ich egzemplifikacje są jednostkami wielokodowymi i hybrydalnymi, to ich odrębność gatunkowa nie podlega obecnie dyskusji; pisali o tym m. in. Anna Gumkowska (2015) w artykule pt. *Mem jako forma gatunkowo-komunikacyjna w sieci* i Mariusz Jakosz (2020) w publikacji pt. *Memy internetowe jako nowoczesne formy komunikacji i nośniki pamięci zbiorowej*.

Należy w tym miejscu podkreślić fakt, iż słowo wraz z obrazem tworzą komunikat multimodalny, w którym oba systemy znaków znajdują się w ścisłej relacji, a to oznacza, iż odmienne kody wzajemnie wywierają na siebie wpływ, tworząc „symultanicznie i całościowo percypowany, holistyczny, spójny komunikat” (Schmitz 2015: 68). Poniższe badania należą zatem do obszaru lingwistyki tekstu, semiotyki, stylistyki i pragmatyki tekstu, znajdując się jednocześnie na styku badań mediolingwistycznych, które należą do prężnie rozwijającej się dyscypliny określanej jako „lingwistyka mediów”⁴.

2. Antyprzysłowia w świetle badań (założenia)

Memy paremiczne jako nowa kategoria „folklorystyczno-językowa” szybko zdobyła sobie uwagę uczonych, reprezentujących różne dziedziny (etnolingwistykę, genologię lingwistyczną, teorię komunikowania masowego). Zakres

³ Jednym z typów memów internetowych są **demotywatory** – obrazy na czarnym tle z komentującymi je podpisami. W zamiśle twórców nawiązują one do popularnych w Stanach Zjednoczonych plakatów motywacyjnych niosących pozytywne treści, stanowiąc jednak ich parodie. Drugi rodzaj memów to **motywatory**, czyli obrazy otoczone niebieską ramką i opatrzone podpisami, które podobnie jak amerykańskie plakaty motywacyjne, mają przesłanie pozytywne. Są ponadto tzw. **plakaty motywacyjne**. Demotywatory, „których składowym elementem zwerbalizowanym lub aluzyjnym jest, umieszczone w którymkolwiek miejscu demotywatora, przysłowie (polskie, obce, tłumaczone lub w wersji oryginalnej)”, Grzegorz Szpila nazywa **demotywatorami paremicznymi** (Szpila 2017: 255).

⁴ Podejście lingwistyczno-wizualne reprezentują niemieccy badacze: Hartmut Stöckl, Michael Klemm, Ulrich Schmitz, Hans-Jürgen Bucher (por. Opiłowski, Jarosz, Staniewski 2015). O perspektywach polskiej mediolingwistyki oraz celach i metodach badawczych „lingwistyki obrazu” pisze m.in. Kępa-Figura 2022.

badań oraz bogatą bibliografię (w tym także obcojęzyczną) odnajdziemy w literaturze przedmiotu⁵, warto jednak podkreślić fakt, iż współczesne badania wyrażen przysłowiowych wzbogacają tradycyjne studia paremiologiczne, a jednocześnie nieustannie z nich korzystają, tradycja stanowi tutaj bowiem istotny punkt odniesienia.

Zagadnieniu wariantywności (transformacji) przysłów w literaturze i kulturze współczesnej poświęcił swoją uwagę m. in. znawca tematyki paremiologicznej – Sebastian Wasiuta (2015), który – korzystając z ujęcia transformacyjnego Stanisława Bartmińskiego oraz Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej – wyodrębnił pięć typów mechanizmów derywacyjnych, prowadzących do powstania derywatów paremicznych: (1) rozwinięcie paremii poprzez dodanie kolejnych członów, (2) ucięcie (skrócenie) paremii, (3) wymiany leksykalne w obrębie paremii, (4) kontaminację dwóch paremii lub paremii i frazeologizmu, (5) tworzenie wyrażen, które zachowują logiczną postać paremii wyjściowych, ale zawierają daleko idące modyfikacje na powierzchni. Nieco inny porządek analizy wybrała m.in. Agnieszka Niekrewicz, która w monografii pt. *Od schematyzmu do kreatywności. Język memów internetowych* zwróciła uwagę na zamierzone odstępstwa od norm poprawnościowych polszczyzny w zakresie: ortografii, składni, fleksji, słotwórstwa oraz leksyki, podając za przykłady m.in. nowe warianty przysłów.

Z punktu widzenia genologii lingwistycznej cechy formalno-językowe należą do jednej z kilku płaszczyzn, które decydują o specyfice gatunku, dlatego poszukując odpowiedniej metody, która wskazałaby na ewolucję wyżej określonej formy, postanowiłam skupić się nie tyle na samych technikach modyfikacji językowej przysłów (tj. na wskazaniu elementów stałych oraz zmiennych), ile na sprawdzeniu, czy specyficzne dla badanych minitekstów cechy kanoniczne zostały we współczesnych formach zachowane i czy spełniają one podobne funkcje niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z prostą, czy też bardziej złożoną przeróbką (wariantem) istniejącej wcześniej paremii? W ekscerpacji materiału pominięte zostały nowe przysłowia, które nie powstały na drodze transformacji, ale tylko i wyłącznie analogii do form kanonicznych⁶. Niniejsze opracowanie ma na celu dalsze wypełnianie luk badawczych w obszarze współczesnej paremiologii, na które zwrócił uwagę m.in. Grzegorz Szpila (2016: 2), podkreślając potrzebę analizowania prowerbiów z cyberprzestrzeni (szczególnie w memach i demotywatorach), dokonania pełnej charakterystyki cech, znaczeń oraz pragmatycznych funkcji tychże minitekstów w nowym środowisku oraz konieczność pogłębionych analiz poszczególnych przypadków.

---

⁵ Do znawców w omawianym zakresie należą m.in. Danuta Buttler 1989; Ewa Jędrzejko 2015; Ewa Koziół-Chrzanowska 2014; Agnieszka Niekrewicz 2015; Mieczysław Balowski 1992; Wojciech Chlebda 2005; Ewa Szczęsna 2004; Grzegorz Szpila 2016; Sebastian Wasiuta 2015, 2016; Tomasz Szutkowski 2019; Martyna Boch i Katarzyna Doboszyńska-Markiewicz 2022.

⁶ Na marginesie warto dodać, iż stworzenie listy całkiem nowych przysłów oraz ich analiza z pewnością jest tylko kwestią czasu.

Materiał paremiczny został wyekscerpowany ze źródeł internetowych po uprzednim ustaleniu listy najbardziej popularnych przysłów polskich⁷. Bibliografia literatury fachowej oraz internetowych zbiorów przysłów (Demotywatory.pl, Fabryka memów.pl, Kwejk.pl, Paczaizm.pl, Obrazkowo.pl, Politycznemy.pl) znajduje się na końcu artykułu (por. Źródła).

3. Analiza materiału badawczego

Aby dokonać pełnej analizy zawartych w memach struktur quasi-paremicznych punktem wyjścia warto i należy uczynić cechy kanoniczne tradycyjnych prowerbiów w płaszczyznach: strukturalnej, pragmatycznej, poznawczej oraz stylistycznej. O ile istnieją rozbieżności opinii co do zakresów nazw gatunków paremiologicznych (jak chociażby maksym i aforyzmów)⁸, o tyle w kwestii istotnych, prototypowych cech gatunkowych przysłów panuje niemal całkowicie jednomyślność⁹. Za cechy prototypowe gatunku uznaje się: 1. w aspekcie strukturalnym – niewielkie rozmiary, 2. poznawczym – ponadczasową treść, 3. pragmatycznym – funkcję dydaktyczną (której służy forma twierdzenia, pouczenia, przestrogi, nakazu, pouczenia, zakazu, pytania), 4. stylistycznym – elementy języka literackiego, takie jak: rymy, paralelizmy. Sprawdźmy zatem, jakiego rodzaju transformacjom (modyfikacjom) podlegają wskazane cechy kanoniczne we współczesnych paremiach internetowych.

3.1. Aspekt strukturalny

W definicję przysłowia wpisują się jego niewielkie rozmiary – forma tradycyjna składa się ze zdania pojedynczego lub zdania złożonego, zazwyczaj dwuelementowego. Można by pomyśleć, iż fraza o takiej objętości nie będzie w stanie przechować w sobie zbyt obszernej treści. Nic bardziej mylnego. Skondensowana, skrajna precyzja w doborze słów oraz ich układzie powodują, iż przedstawiane w paremiach myśli w sposób dobitny wyrażają pewne prawdy. Franz Mautner (1978: 298) mówi o „pobudzającej dobitności”, przysłowia bowiem

⁷ Por. *Przysłowia w 12 językach* Dobrosławy Świerczyńskiej (2019). Pierwotny plan zbadania obecności w memach paremicznych przysłów staropolskich szybko uległ modyfikacji, gdyż internauci odwołują się zazwyczaj do form powszechnie znanych i zrozumiałych, unikając paremii zawierających archaizmy mniej zrozumiałe dla współczesnego odbiorcy.

⁸ Por. Mautner 1978: 300, por. także Piermiakow 1972.

⁹ Por. definicje słownikowe przysłowia: „krótkie zdanie zaczerpnięte ze źródeł literackich lub ludowych i utrwalone w tradycji ustnej, wyrażające jakąś myśl ogólną: wskazówkę, przestrożę” <https://sjp.pwn.pl/sjp/przyslowie;2512573.html> (dostęp: 06.03.2023); krótkie, często powtarzane sformułowanie wyrażające uniwersalne treści, traktowane jako wskazówka, ostrzeżenie lub komentarz jakiejś sytuacji” <https://wsjp.pl/haslo/podglad/40997/przyslowie> (dostęp: 06.03.2023); „(łac. *proverbium* lub *adagium*) – utrwalona w języku paremia, bezpośrednio lub metaforycznie wyrażająca myśl lub radę opartą na tradycji ludowej, mającą charakter ogólny i gnomiczny” <https://pl.wikipedia.org/wiki/Przys%C5%82owie> (dostęp: 06.03.2023).

„mówią lub sugerują bardzo wiele za pomocą bardzo niewielu słów i w ten sposób pobudzają naszą fantazję lub uwagę”. Podobnie jak aforyzmy (sentencje itp.) tworzą one rodzaj skondensowanego, ale zdecydowanie nieubogiego w swej formie przekazu, ukazującego całe spectrum swego wewnętrznego bogactwa. Każde przysłowie stanowi zatem formę zamkniętą, pewną całość spójną linearnie i semantycznie, całkowicie samowystarczalną, stanowiącą wartość samą w sobie. Można zatem stwierdzić, iż te krótkie frazy paremiczne stanowią rodzaj filozoficznych mini-rozpraw, co ukazują chociażby przykłady: *Wiara góry przenosi*, *Co nas nie złamie, to nas wzmocni*, *Nie święci garnki lepią*, *Droższa jest wolność niż złote dostatki*, *Pieniądz rządzi światem*, *Bez pracy nie ma kołaczy* itd.

W świecie cyfrowym paremia w swej oryginalnej, niezmienionej wersji często zostaje połączona z kodem wizualnym, przy czym obraz nawiązuje jedynie do znaczenia literalnego, tworząc, jak mówi Grzegorz Szpila (2016: 55) „niby-kontekst”. Warstwa ikoniczna demotywatora, ukazująca naturalny kontekst użycia paremii, nie jest wtedy niezbędna do jej rozszyfrowania i ukazuje uniwersalność oraz aktualność przekazywanej treści, jak w poniższym przykładzie, w którym przysłowie *Kto pod kim dołki kopie ten sam w nie wpada* jest zilustrowane zdjęciem maszyny wykonującej otwór w lodzie, a jednocześnie zapadającej się pod własnym ciężarem.

Fot. 1. Paremia w wersji oryginalnej

Źródło: <https://obrazkowo.pl/a34e5f26084eac9de3163ca2e646161e/Kto-pod-kim-do%5C5%82ki-kopie-sam-w-nie-wpada>

Nieco inną funkcję spełniają paremie, które strukturalnie zostają uzupełnione o zdanie zarysowujące pewien kontekst sytuacyjny, nadający przysłowiu nowy sens. Warto zauważyć, iż znaczenie tak skonstruowanego memu w istocie stanowi zaprzeczenie, a nawet ośmieszenie tradycyjnych wartości i nie ma nic wspólnego z aktualizacją zawartej w nich myśli, co ilustruje poniższy przykład. Obraz niemający nic wspólnego ze światem nauki wraz z przysłowiem *Wiedza to potęga* oraz dopowiedzeniem (*dał im spisać matkę*) w sposób ironiczny sugeruje, iż dzięki posiadanej wiedzy młody mężczyzna zyskał jedynie (lub aż – w zależności od punktu widzenia)¹⁰ liczne grono znajomych kobiet.

Fot. 2. Antyparemia kontekstowa

Źródło: <https://demotywatory.pl/4430124/Wiedza-to-potega>

Podobną funkcję spełniają paremie kontekstowe (Szpila 2016: 46), które odnoszą się do konkretnych osób lub wydarzeń. Kontekst może tworzyć sama warstwa ikoniczna, zaś przysłowie pozostaje bez zmian stając się jedynie aktualizacją znanej prawdy; por. mem pt. *Umarł król, niech żyje król*:

¹⁰ W artykule pt. *Dyskursywny obraz świata. Kilka refleksji* Waldemar Czachur (2011) mówi o konieczności uwzględniania w analizach punktu widzenia podmiotu mówiącego, który dokonuje subiektywnego profilowania (i wartościowania) rzeczywistości.

Fot. 3. Paremia kontekstowa

Źródło: <https://fabrykamemow.pl/memy/263725>

Do ulubionych zabiegów autorów memów paremicznych należą jednak różnego rodzaju transformacje przysłów (wymiany członów, kontaminacje, rozwinięcia, skrócenia), przy czym jednym z najczęściej stosowanych zabiegów jest zachowanie początku przysłowia w niezmienionej formie i zastąpienia jego drugiej części nową frazą, zmieniającą sens paremii pierwotnej, jak ma to miejsce we frazie: *Kto pod kim dołki kopie, ten płaci podatek gruntowy*. Zmodyfikowana forma przysłowia wraz ze zdjęciem premiera Mateusza Morawieckiego, wyraźnie służy deprecjacji bohatera memu i wpisuje się w zjawisko dyskursywnego profilowania rzeczywistości w mediach (por. Czachur 2011: 87).

Fot. 4. Modyfikacja oryginalnej paremii poprzez wymianę członów

Źródło: <https://paczaizm.pl/kto-pod-kim-dolki-kopie-ten-placi-podatek-gruntowy-morawiecki/>

Przeróbki tego rodzaju mają charakter okazjonalny i zazwyczaj zaczynają funkcjonować w języku na prawach różnych z pierwowzorami, które ulegają zjawisku rekontekstualizacji (por. Sokół-Klein 2022). Najczęściej powodem przekształcania przysłów jest chęć dopasowania ich do aktualnej sytuacji, podlegające transformacji przysłowie traci jednak szansę na zachowanie ponadczasowego charakteru i dłuższy żywot, pozbywając się tym samym jednej z konstytutywnych cech gatunku. Najlepszym przykładem są tutaj paremiczne memy i demotywatory o tematyce politycznej, które spełniają swoją funkcję perswazyjną w krótkim przedziale czasu, przy czym należy podkreślić, iż przysłowie zostaje opatrzone komentarzem, samo nie podlegając modyfikacji. Dodanie do przysłowia *Gdzie diabeł nie może, tam babę posłę* frazy: *Adolf byłby z niej dumny* wraz z wizerunkiem niemieckiej kanclerz Angeli Merkel podkreśla jednoznaczną negatywną ocenę jej poglądów politycznych, dokonaną przez twórców memu.

Fot. 5. Oryginalna paremia wraz z dodanym komentarzem

Źródło: <https://demotywatory.pl/4259472/Adolf-bylby-z-niej-dumny-gdzie-diabel-nie-moze-tam-babe-posle>

3.2. Aspekt poznawczy

Jak pisze Franz Mautner (1978: 298) „typowe aforyzmy nie wypowiedają myśli banalnych” podobnie jak reprezentujące tradycyjny i ludowy nurt polszczyzny przysłowia, które w swej specyficznej formie przekazują zazwyczaj treści uniwersalne, będące wynikiem intuicyjnego i potocznego rozumienia świata. Przysłowia nie starzeją się w żaden sposób i dlatego do tej pory nie wyszły z ogólnego obiegu. Większość z nich funkcjonuje w mowie powszechnej od stuleci i przez wieki są powtarzane niby mantra. Stanowią one rodzaj retorycznego toposu – „miejsca wspólnego”, które łączy ludzi, przy czym dla samego czytelnika nawet banal staje się poniekąd odkryciem, dając mu to, co wspomniany autor

nazywa „mniej lub bardziej intelektualną rozkoszą nagłego olśnienia” (Mautner 1978: 299). Tradycyjne przysłowia mówią zatem: *Prawdziwych przyjaciół poznaje się w biedzie; Człowiek uczy się na błędach; Po burzy pogoda nastaje; Nieszczęścia chodzą parami; Pośpiech jest złym doradcą; Nie ma dymu bez ognia; Głodnemu zawsze chleb na myśli; Historia jest nauczycielką życia; Potrzeba jest matką wynalazku.*

Istotną cechą przysłów – odróżniającą je od maksym, zwanych też sentencjami, aforyzmami itd. – jest ich „dwustopniowość” polegająca na tym, iż tekst mówi o jakiejś określonej sytuacji, z której wynika jakaś zasada ogólna, którą można zastosować w wielu różnych sytuacjach życiowych¹¹. Pomimo niewielkiej ilości słów, z jakich są zbudowane przysłowia, formy te silnie oddziałują na wyobraźnię czytelnika. Dzieje się tak między innymi dzięki zastosowaniu precyzyjnie dobranych środków językowych, przede wszystkim metaforom, dwuznacznym terminom lub słowom „obftującym w znaczenia uboczne” (Mautner 1978: 298); w tym samym miejscu Mautner mówi o „aforystycznej metaforze o dużej sile sugestii”.

Najprostszym sposobem roszyfrowania zawartej w tradycyjnym przysłowiu metafory jest wprowadzenie jej w kontekst wyrażony za pomocą obrazu (przy zachowaniu oryginalnej wersji paremii). Ikoniczna kontekstualizacja przysłowia często jednak odwołując się do znaczeń dosłownych sugerowanych przez słowo i obraz w istocie zaprzecza pierwotnemu i metaforycznemu sensowi przysłowia, jak chociażby w przypadku memu zawierającego tekst znanej frazy: *Co ma wisieć nie utonie*. Zestawienie znanego przysłowia z obrazem idącego po wodzie Chrystusa, który zginął później na krzyżu, nadaje przywołanym słowom odcień ironii i czarnego humoru pełniących tutaj funkcję wartościującą.

Fot. 6. Demetaforyzacja przysłowia

Źródło: <https://fabrykamemow.pl/memy/178045>

¹¹ Przysłowiami zatem są takie zdania, których znaczenie odczytujemy metaforycznie, maksymy zaś mają treść dosłowną, a także stałą, zdaniową postać, lecz ich sens nie opiera się na przenośni, ale zarówno maksymy jak i przysłowia przekazują prawdy ogólne o świecie i zalecenia moralne, z tego względu są często włączane do zbioru przysłów.

Komentarze dodane do tekstu utrwalonej przez tradycję paremii nierzadko całkowicie zmieniają ich pierwotny sens, w efekcie negując uznane wartości w atmosferze ironii, co ilustruje przykład: *Prawdziwych przyjaciół poznaje się w biedzie, ale zawsze jak oni coś potrzebują.*

Fot. 7. Dopowiedzenie sugerujące odpowiednią z punktu widzenia autora memu interpretację przysłowia

Źródło: https://memy.pl/mem_877300_prawdziwych_przyjaciol_poznajecie_sie_w_biedzie

3.3. Aspekt pragmatyczny

Dążeniu do wyjaśnienia jakiegoś zjawiska przez wnikliwy namysł, do uchwycenia lub przynajmniej rozpoznania paru jego rysów czynią zadość analityczne pseudodefinicje, zawierające charakterystyczne dla tego rodzaju procesu myślowego elementy określane przez logikę jako *definiens* i *definiendum*. Aby silniej wpłynąć na przekonania odbiorcy, teksty memetyczne często przybierają formę pseudodefinicji. Przeprowadzone w quasi-przysłowiu rozmówienie często jest jednak dalekie od poprawności logicznej i zdecydowanie pełni funkcję perswazyjną, mając na celu przekonanie odbiorcy do postrzegania rzeczywistości w określony sposób, zmuszając go do weryfikacji osobistych poglądów. Mimo formy twierdzącej (która sprawia, że szanse uznania przez odbiorcę treści wyrażenia za prawdziwą rosną) wyrażenie niekoniecznie przedstawia faktyczny stan rzeczy, zgodny z obiegowym sądem o rzeczywistości, stając się w istocie pseudoprzyśłowiem, które przedstawia „prawdę” subiektywną przyjmowaną przez twórcę przysłowia na podstawie osobistych preferencji. Przededefiniowanie pojęć dokonuje się za pomocą różnego rodzaju transformacji: szyku przestawnego lub wymiany jednego z członów kanonicznej formy przysłowia na inny oraz gier słownych naśladujących typowe dla danego przysłowia modele składniowe. W ten sposób

powstaje antyprzysłowie, które stanowi kontrast dla ujęcia tradycyjnego, co ilustrują przykłady: *Matka nadzieja głupich; Nadzieja matka Andrzeja; Mowa jest srebrem, milczenie złotem a siekierka siekierką; Czas to pieniądz, a pieniądz to więcej niż czas; Starość nie radość, młodość też nie; Starość nie radość, Młodość nietrzeźwość.*

Fot. 8. Modyfikacja paremii w formie psudodefinicji

Źródło: https://www.xdpedia.com/memy/322990/mem-staro%C5%9B%C4%87-%C5%9B-mieszne_obrazki-memy-rado%C5%9B%C4%87-pija%C5%84stwo

Należy podkreślić, iż świat przysłów (podobnie jak aforyzmów i sentencji) pełen jest wewnętrznych sprzeczności, paradoksów i pytań do rozważenia. W tych minitekstach często są ukryte różnego rodzaju dylematy i kwestie moralne co sprawia, iż w jakimś sensie przyjmują one postać łamigłówek umysłowych, które uczą krytycznego myślenia oraz analizowania. Przysłowia prototypowe nierzadko więc zawierają ostro zarysowane antytezy wydobywające kontrast między dwoma poglądami lub postawami. Myślowe antynomie i przeciwstawienia jako środki retoryczne służące funkcji perswazyjnej nie są zatem odkryciem autorów współczesnych paremii, a polemika dotycząca wartości i postaw wpisana jest w reguły gatunku. O tym, iż antyteza jest definicyjną cechą gatunku wyraźnie świadczą tradycyjne paremie typu: *Kto nie chce umierać, nie chce też żyć; Kto chce wszystkiego, nie ma nic; W małym ciele wielki duch; Lepsze jest wrogiem dobrego; Zgoda buduje, niezgoda rujnuje; Komu życie ciężkie, temu ziemia będzie lekka; Syty głodnego nie zrozumie; U kobiety włos długi, a rozum krótki; Jak się nie ma co się lubi, to się lubi, co się ma; Kto nisko mierzy, ten trafi wysoko; Żywoć szczęśliwemu krótki, nędznemu długi.*

Interesujący mechanizm modyfikacji formy kanonicznej ukazuje seria memów zawierających antyprzysłowia oparte na schemacie pytania (o charakterze pseudonaukowym) poddającego w wątpliwość treść tradycyjnej formuły: JEŻELI/SKORO + PRZYSŁOWIE + TO (DLACZEGO)...? Oto przykłady: *Jeśli człowiek*

człowiekowi wilkiem, to wilk człowiekowi człowiekiem?; Jeśli baba z wozu koniom lżej, to konie z wozu babie lżej?; Jeżeli co za dużo to niezdrowo, to mieć dużo zdrowia jest niezdrowo?; Skoro nadzieja to matka głupich, to beznadzieja matka mądrych?; Skoro głupi ma szczęście, to pechowiec Brian jest najmądrzejszy?;. W pytaniach, które swoją strukturą przypominają schematy wypowiedzi argumentacyjnych, często zostają połączone dwa przysłowia, por.: *Jeśli szczęście sprzyja lepszym, a głupi ma zawsze szczęście, to lepiej być głupim?*; *Skoro czas to pieniądz, a pieniądze szczęścia nie dają to czas = brak szczęścia?*; *Skoro „kto pyta nie błądzi” to dlaczego „mowa jest srebrem a milczenie złotem”?*. Warto zauważyć, iż kontrmówienie często jest rodzajem zabawy słownej, której towarzyszy jednak wyrażająca gorzką prawdę refleksja lub wątpliwość co do wyrażonego w przysłowiu sądu.

Fot. 9., 10. Paremia wpisana w pytanie

Źródła: <https://fabrykamemow.pl/memy/27359>; https://memy.pl/mem_193306_jezeli_szczescie_sprzyja_lepszym_a_glupi_ma_zawsze_szczescie

Inny model antyprzysłowia przedstawia kolejna seria memów oparta na schemacie przypominającym rozumowanie logiczne, w istocie jednak zawierającym błąd, polegający na dosłownym odczytaniu treści, posiadającej charakter metaforyczny lub wiążący się z przywróceniem etymologicznego znaczenia jakiejś frazeologicznej kliszy” (Mautner 1978: 298). Zabieg taki pełni funkcję perswazyjną, polegającą na poddaniu w wątpliwość sensu przysłowia i jego dydaktycznego przekazu, stanowiąc wyraźny kontrast dla ujęcia tradycyjnego, a jednocześnie aplikując nowe szablony typowe dla struktur quasi-paremicznych: PRZYSŁOWIE – FAŁSZ/ZAPRZECZENIE – UDOWODNIENIE: *Milczenie złotem a mowa srebrem. Fałsz. Czynności fizjologiczne nie przybierają barw; Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje. Fałsz: Nie można odbyć stosunku seksualnego z istotą niematerialną bez względu na porę dnia; Człowiek człowiekowi wilkiem – fałsz! Osobnik w obliczu innego osobnika nie zmienia swojego gatunku; Skoro kto rano wstaje temu Pan Bóg daje, to kto wieczorem wstaje temu Pan Bóg odbiera?*

PRZYSŁOWIE + ZNAK ZAPYTANIA + FAŁSZ/ZAPRZECZENIE + UDOWODNIENIE: „Czas to pieniądź”? *Fałsz. Czas nie jest ekwiwalentem towarów i usług; Baba z wozu koniom lżej? Fałsz. Waga przeciętnej kobiety to ok. 6,25 % wagi przeciętnego wozu; „Kto pod kim dołki kopie, ten sam w nie wpada”. Fałsz. Niezauważenie przeszkody terenowej nie ma związku z intencjami wobec osób trzecich; Gdzie kucharek sześć, tam nie ma co jeść. Fałsz – liczba kucharzy jest wprost proporcjonalna do ilości przygotowanych potraw; Ten kto sieje wiatr, będzie zbierał burzę? Wpływ człowieka na zjawiska pogodowe jest znikomy; Chcieć to móc? Nieprawda – nawet jeśli bym chciał, to nie mogę poruszać się szybciej od prędkości światła.*

Fot. 11., 12. Paremia tradycyjna wpisana w schemat pseudologiczny

Źródła: <https://fabrykamemow.pl/memy/44246>; <https://fabrykamemow.pl/memy/43438>

Przekształcone przez autorów memów paremicznych przysłowia, wyrażając wątpliwość co do treści zawartych w dawnych przysłowiaach, podważają konkretny system wartości i stanowią przejaw zjawiska, które w literaturze fachowej określa się dziś mianem kontrmówienia. Jego obecność we współczesnym świecie komentuje m.in. Ewa Koziół-Chrzanowska (2014: 49–50):

Tytułowe kontrmówienie, będące zjawiskiem polegającym na pozostawaniu w opozycji wobec mówienia oficjalnego, obowiązującego w danym społeczeństwie i czasie, nie jest oczywiście zjawiskiem nowym, charakterystycznym tylko dla współczesnych czasów. Jak pisze Wojciech Chlebda „tendencja do wywracania utartych wielowyzrazowców na nice ma tradycję wręcz starożytną” (Chlebda 2005: 78). Wydaje się jednak, że obecne procesy antytekstowe znacznie przybierają na sile, pojawiają się w mowie nie tylko incydentalnie jako wykorzystywane od czasu do czasu środki, lecz także przyjmują rozmiary strategii komunikacyjnej, czyli takiego aktu mowy, w którym dominują komunikaty będące orzezwami kontrmówienia (kontrjednostki).

3.4. Aspekt stylistyczny

Tradycyjne przysłowia cechuje „wyraźny, choć nie natrętny rytm (Mautner 1978: 298), który powstaje najczęściej dzięki zastosowaniu różnego rodzaju retorycznych figur słownych, takich jak: paralelizmy i powtórzenia, rymy, układy trójkowe, a nawet antytezy i wyliczenia. Rytmika paremii, oprócz tego, iż posiada walory artystyczne, jest także spoiwem łączącym wewnętrzne elementy

składowe. Jak zauważa Franz Mautner (1978: 298) „układ słów nie tylko wyraża myśl, ale niejako ją odzwierciedla”. Sebastian Wasiuta (2015: 114) zauważa z kolei: „Integralność jest na płaszczyźnie formalnej zabezpieczana przez rym, który jest wyrazistym sygnałem jednostki strukturalnej”. O tym, iż rym jest cechą definiującą gatunek przysłów świadczą liczne przykłady: *Dla chcącego nic trudnego; Baba gruba, chłopą chluba; Co nagle to po diable; Starość nie radość; Jaki pan, taki kram; Za mundurem panny sznurem; Kazał pan, musiał sam; Kto gra w karty, ten ma tęb obdarty; Tak krawiec kraje, jak mu materii staje; Kto zjada ostatki, ten jest piękny i gładki; Niewart w gębie języka, kto nim brata dotyka* itd.

Modyfikacja zakodowanego w pamięci zbiorowej przysłowia bardzo często polega na zmianie szyku wyrazów, które w nowym układzie tracą charakterystyczny rytm oraz rym. Transformacja tego rodzaju w obrębie tradycyjnej frazy paremicznej, prowadzi do przeniesienia punktu ciężkości (akcentu) na inne treści, nierzadko całkowitej zmiany jego sensu, co więcej, może powodować, iż wypowiedź staje się nielogiczna lub wręcz niezrozumiała. Ten w pełni celowy zabieg służy funkcji rozrywkowej, perswazyjnej, satyrycznej (mającej na celu deprecjację określonej osoby polityka lub poglądów danej partii politycznej), a nawet kreatywnej (tworzącej niekorzystny wizerunek bohatera memu)¹². Przekształcenia paremii oparte na transformacji szyku wyrazów lub wprowadzaniu do ich składu leksykalnego nowych komponentów, prowadzące do zakłócenia pierwotnego sensu oraz brzmienia paremii realizowane są w różnych schematach:

- ZACHOWANY RYM ZE ZMIANAMI W OBRĘBIE SZYKU: *Dla trudnego nic chcącego; Jaka płaca taka praca; Idzie buty podkuj luty; Co niezdrowo to za dużo; Wolność Domku w swoim Tomku; Co diable to po nagle.*

Fot. 13. Zachowanie rymu mimo zmiany szyku wyrazów

Źródło: <https://fabrykamemow.pl/memy/72343>

¹² O funkcji memów kontekstualnych pisze m.in. Wójcicka 2022: 171.

- WPROWADZENIE NOWEGO CZŁONU (FRAZY) DO PAREMII Z ZACHOWANIEM PIERWOTNEGO RODZAJU RYMU LUB RYTMU: *Kto pod kim w dołki kopie, ten sam w nie wpada i szlag go trafia. Amen; Fortuna toczy się kołem. Pod kołem to pojąłem; Fortuna toczy się kołem, kto dziś górą jutro dołem; Młodość nie radość, starość nie wieczność.*

Fot. 14. Paremia zmodyfikowana ale zachowująca oryginalny rodzaj rymu

Źródło: <https://fabrykamemow.pl/memy/110263>

- CAŁKOWITA ELIMINACJA RYMU: *Gość w dom, Bóg wie po co; Gość w dom, baba w ciąży; Nosił wilk razy kilka, dopóki się ucho nie urwało.*

Fot. 15. Modyfikacja paremii wraz z likwidacją pierwotnego rymu

Źródło: https://memy.pl/mem_973177_gosc_w_dom

Wszelkiego rodzaju zakłócenia rymu oraz rytmu wynikające z wprowadzenia nienaturalnego szyku wyrazów Agnieszka Niekrewicz (2015: 81–87) klasyfikuje jako celowe odstępstwo od normy składniowej, często tworzące swoisty

idiolekt bohatera ukształtowanego przez twórców memów. Przykładem może być tutaj znana seria memetyczna wykorzystująca wizerunek mistrza Yody, bohatera filmów „Gwiezdne wojny” George’a Lucasa, ten rodzaj modyfikacji dotyczy jednak także wielu innych serii oraz pojedynczych memów.

Fot. 16. Celowe odstępstwo od wzorca tworzące idiolekt bohatera memu

Źródło: <https://fabrykamemow.pl/memy/92045>

4. Podsumowanie

Przeprowadzone analizy wykazują, iż niezależnie od tego, jak ocenimy poziom językowy oraz merytoryczny wypowiedzi quasi-paremicznych (wraz z dopełniającym je materiałem ikonycznym) stają się one coraz ważniejszą częścią publicznego dyskursu, dając możliwość aktywnego uczestnictwa w debacie społeczno-politycznej.

Modyfikacja utartych formuł przysłów prototypowych przyczynia się do powstawania nowych schematów paremicznych (wykorzystywanych później przez memetyczne generatory konkretnych stron internetowych do tworzenia kolejnych antyprzysłów) tworzących niejako nowe „schematy poznawcze” (Władysław Czachur 2011: 85) lub też – jak mówi autor – „matryce świadomości społecznej”, które mają za zadanie konstruować nowe wyobrażenie o otaczającej nas rzeczywistości.

Obecne w sieci przysłowia zachowują w całości swoją pierwotną formę lub tylko wybrane, rozpoznawalne cechy kanoniczne, takie jak: struktura dwuczłonowa, metaforyczność, a w zakresie stylistyki: rym i rytm, przy jednoczesnej modyfikacji wybranych elementów (części) paremii, należy jednak pamiętać o tym, iż paremie internetowe tworzą logowizualne formy gatunkowo-komunikacyjne (Gumkowska 2015: 214), w których mamy do czynienia z synergią semiotyczną tekstu i obrazu, mogących (jako całość semantyczna) pełnić różnorodne funkcje

– ilustrującą, perswazyjną lub zwiększającą atrakcyjność. Teza o nierozzerwalnym związku języka i obrazu w przekazach multimodalnych znajduje swój wyraz w publikacjach wspomnianych na wstępie niemieckich uczonych:

Kto zaś poprzez celowo zastosowany design na płaszczyźnie wizualnej łączy ze sobą tekst i obraz, tworząc z nich integralny, całościowy komunikat, nie tylko w uproszczony sposób sumuje ich specyficzne, semiotyczne potencjały, lecz także je potęguje dzięki ich wzajemnemu oddziaływaniu. Na płaszczyznach wizualnych teksty nie są po prostu tylko tekstami, a obrazy jedynie obrazami. Pod wpływem znaków innego kodu zmiane wielokrotnie ulegają bowiem zarówno forma jak i funkcja tekstu czy obrazu, co czyni z nich wzajemnie odnoszące się do siebie części bogatszej pod względem znaczeniowym całości. (Schmitz 2015: 69)

Zebrany materiał wyraźnie pokazuje, iż w memach paremicznych obraz powoduje kontekstualizację lub rekontekstualizację tekstu, rzadziej jednak będąc z nim w relacji ekwiwalencji, częściej zaś w relacji elaboracji (Wójcicka 2019: 136).

Biorąc z kolei pod uwagę fakt, iż współczesne pseudoprzysłowia, quasi-przysłowia, nibyprzysłowia stanowią kontynuację tradycyjnych paremii proponuję, by obie grupy uznać za rodzinę gatunków pokrewnych, przy czym rodzinę bliższą stanowią paremie oparte na konkretnych przysłowiaach, maksymach, sentancjach, aforyzmach, zaś rodzinę dalszą – proverbialne zupełnie nowe (neoprzysłowia), ale realizujące dawne i współczesne schematy paremiczne.

Fot. 17. Rodziny gatunków paremicznych w świetle genologii lingwistycznej

Źródło: opracowanie własne

Zakończmy krótką refleksją. Tradycyjne przysłowia i aforyzmy stanowią gatunek rdzennie poetycki. Stylistyka tekstu, sposób przekazania i wyrażania myśli bliskie są literackiemu (choć również potocznemu) co oznacza, że formy te posługują się środkami wyrazu typowymi dla języka poezji, i dlatego posiadają w sobie również pewną dozę subtelności i ulotności. Nowe struktury

paremiczne tej delikatności i subtelności – chciałoby się rzec – pierwiastka magicznego już nie mają, są z niego odarte i dlatego Grzegorz Szpila (2016: 51) określa je jako formy „wykoślawione”, „wykręcone”, „pokręcone”.

Wykaz źródeł

<https://demotywatory.pl/>
<https://fabrykamemow.pl/>
<https://kwejk.pl/>
<https://memy.pl/memy/polityczne>
<https://obrazkowo.pl/best>
<https://paczaizm.pl/>

Literatura

- Balowski M., 1992, *Struktura językowa aforyzmów (na materiale polskim i czeskim)*, Opole: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Opolu.
- Boch M., Doboszyńska-Markiewicz K., 2022, *Memoblędy jako forma ekspresji internautów*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica” 22, s. 175–189.
- Buttler D., 1989, *Dlaczego zanikają przysłowia w dwudziestowiecznej polszczyźnie?*, „Poradnik Językowy” 5, s. 332–337.
- Czachur W., 2011, *Dyskursywny obraz świata. Kilka refleksji*, „Tekst i Dyskurs” 4, s. 79–97.
- Gumkowska A., 2015, *Mem – nowa forma gatunkowo-komunikacyjna w sieci*, „Teksty Drugie” 3, s. 213–235.
- Jakosz M., 2020, *Memy internetowe jako nowoczesne formy komunikacji multimodalnej i nośniki pamięci zbiorowej [recenzja]*, „Tekst i Dyskurs” 13, s. 409–414. <https://doi.org/10.7311/tid.13.2020.27>
- Jędrzejko E., 2015, *Przysłowia, aforyzmy, sentencje... Jeden gatunek czy różne gatunki*, w: D. Ostaszewska, J. Przyklenk (red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. 5, *Gatunek a granice*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 151–160.
- Kępa-Figura D., 2022, *Z perspektywy polskiej mediolingwistyki*, w: W. Czachur, A. Hanus, D. Miller (red.), *Dyskurs, media, multimodalność. Przyczynek do dialogu germanistyczno-polonistycznego*, Wrocław-Dresden: ATUT/Neisse Verlag, s. 299–307.
- Kłosińska K., 2011, *Słownik przysłów. Przysłownik*, Poznań: Publicat.
- Kołowiecki, W., 2012, *Memy internetowe jako nowy język internetu*, „Kultura i Historia” 21, <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/pl/archives/3637> (dostęp: 08.03.2023).
- Koziół-Chrzanowska E., *Antyprzysowia, memy, antyslogany: kontrmówienie jako strategia komunikacji*, „Socjolingwistyka” 28, s. 49–66.
- Kudlińska H., 2014, *Demotywatory jako nowy gatunek dyskursu 2.0*, „Teksty Drugie” 3, s. 111–139.
- Mautner F.H., 1978, *Maksymy, sentencje, fragmenty, aforyzmy*, „Pamiętnik Literacki” 69 (4), s. 297–307.

- Niekrewicz A.A., 2015, *Od schematyzmu do kreacyjności. Język memów internetowych*, Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Jakuba z Paradyża.
- Opiłowski R., Jarosz J., Staniewski P. (red.), 2015, *Lingwistyka mediów. Antologia tłumaczeń*, Wrocław–Dresden: Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe; Neisse Verlag.
- Pajdzińska A., 1988, *Przysłowie we współczesnym tekście poetyckim*, „Annales UMCS”, sec. FF: Philologiae 6, s. 333–342.
- Piermiakow G.L., 1972, *Przysłowia i zwroty przysłowiowe*, „Literatura Ludowa”, 16, s. 35–48.
- Schmitz U., 2015, *Badanie płaszczyzn wizualnych. Wprowadzenie*, w: R. Opiłowski, J. Jarosz, P. Staniewski (red.), *Lingwistyka mediów. Antologia tłumaczeń*, Wrocław–Dresden: Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, s. 57–77.
- Sokół-Klein A., *Nienormatywne zachowania społeczne osób publicznych zaprezentowane w memach internetowych – ujęcie komunikacyjno-językowe*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica” 56, s. 205–225.
- Szczęśna E., 2004, *Aforyzm i slogan – język jako zdarzenie fikcji*, „Teksty Drugie” 1–2, s. 252–266.
- Szpila G., 2016, *Wirtualny świat przysłów*, „Literatura Ludowa” 60 (1), s. 41–55.
- Szutkowski T., 2015, *Współczesna paremiologia rosyjska i polska. Stan, problemy, perspektywy*, Szczecin: Volumina.
- Szutkowski T., 2019, *(Anty)przysłowia vel innowacje przysłowiowe w przestrzeni e-tekstów. Przyczynek do paremiologii w perspektywie tekstologicznej*, „Studia Rossica Posnaniensa”, XLIV/2, s. 69–185.
- Świerczyńska D., 2019, *Przysłowia w 12 językach*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wasiuta S., 2015, *Transformacje, warianty i wersje przysłów*, w: S. Niebrzegowska-Bartmińska, M. Nowosad-Bakalarczyk, T. Piekot (red.), *Działania na tekście. Przekład – redagowanie – ilustrowanie*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 197–212.
- Wasiuta S., 2016, *Przysłowie jako jednostka języka (w perspektywie tekstologii integralnej)*, „LingVaria” XI, 2 (22), s. 107–119.
- Wilk G., *Nowe życie przysłów w polskich i rosyjskich memach internetowych*, „Prace Filologiczne” 85 (2), s. 343–360.
- Wójcicka M., 2022, *Przekroczenie normy językowej w memach internetowych jako strategia perswazji*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica” 56, s. 145–173.